

Toghchán 1918 i gConamara

Cormac Ó Comhraí

Is beag atá ar eolas faoi thoghchán 1918 i gCois Fharraige. 'Sé an peaca é ach, sin mar atá sa gcás seo. Ceann d'éachtaí móra Éirí Amach na Cásca ná cur in iúl do náisiúntóirí na hÉireann go raibh rogha eile ar fáil dóibh, mar ionadaithe pobail, seachas an Páirtí an Rialtais Dúchais. Roimhe sin, níor tuigeadh é sin i ndáiríre cé go raibh mionpháirtithe ar nós Sinn Féin ann. Is annamh a thug na mionpháirtithe sin dúshlán Pháirtí an Rialtais Dúchais. Bagairtí fisiciúla agus eacnamaíochta, easpa misnigh, easpa tacaíochta sna meáin agus easpa infreastruchtúir pholaitiúil chomh maith le tuiscint ar an stádas pobail a bhí ag Páirtí an Rialtais Dúchais. An rud a thug an tÉirí Amach do dhaoine ná an tuiscint go raibh daoine ann a bhí sásta príosún a dhéanamh, troid agus fiú bás a fháil ar son na poblachta (nó saoirse éigin a bhí níos iomláine ná Rialtas Dúchais).

B'é Pádraic Ó Máille, duine de Mháilligh gustalacha cheantar an Mháma, an Sinn Féineach ba thábhachtaí i gConamara. Cé go raibh an-mheas air, níor sheas sé do Pharlaimint na Breataine go dtí 1918. Go dtí sin b'é William O'Malley an feisire áitiúil. Iriseoir as Baile Conaola a bhí ansiúd. Ina fheisire ó 1895 anall, ní raibh air toghchán a throid go dtí 1918, léargas beacht ar an neart a bhí ag Páirtí an Rialtais Dúchais. Bhí go leor den tacaíocht agus den neart sin bunaithe ar an tuiscint gurbh iad Páirtí an Rialtais Dúchais ab fhearr a thuig feirmeoirí na hÉireann agus a thacódh lena gcuid iarrachtaí seilbh a fháil ar thalamh na hÉireann. Óráid faoi cheist na talún ábhar na chéad óraide agus an óráid dheireanach a thug sé i bParlaimint na Breataine.

Nuair a thosaigh an Chéad Chogadh Domhanda, shocraigh Rialtas na Breataine an t-athdháileadh talún a chur ar athló go dtí tar éis an Chogaidh. Rinne sé sin dochar do Pháirtí an Rialtais Dúchais. Le bagairt na críochdheighilte, míshástacht faoin éifeacht a bhí ag an gcogadh ar an ngnáthshaol, olc faoin mbaint a bhí ag Páirtí an Rialtais Dúchais le hearcaíocht na Breataine chomh maith le hiarrachtaí Fhórsaí na Corónach smacht a choinneáil ar an tír tar éis Éirí Amach na Cásca, chas daoine in aghaidh Pháirtí an Rialtais Dúchais agus i dtreo Shinn Féin.

I mí na Samhna 1918 tháinig deireadh leis an gCogadh. Fógraíodh toghchán sa mBreatain, an chéad toghchán ó 1910. Bhí ceithre thoghcheantar ag Gaillimh in 1918, agus suíochán amháin an ceann acu. Córas na Breataine a bhí in úsáid agus an t-iarrthóir ba mhó a fuair vótaí ag fáil an tsuíochán, gan aon PR a bheith i gceist. Feileann 'an chéad fhear abhaile' don pháirtí is láidre toisc go bhfaigheann siad i bhfad níos mó suíocháin ná mar atá tuillte ag an gcéatadán vótaí atá acu. Nuair a bhí Páirtí an Rialtais Dúchais in uachtar, d'fheil an córas sin go hiontach dóibh ach nuair a chas an taoille ina n-aghaidh chiallódh an córas go mbeadh siad buailte go dona. Rud eile a bhí cinniúnach in 1918 ná an líon vótóirí a bhí i bhfad níos mó anois mar go raibh mná (le saibhreas áirithe) agus fir bhochta ag fáil an vóta den

chéad uair. In 1918, bhí Conamara agus an chathair in aon toghcheantar amháin ar a glaodh *Connemara*. I gConamara ba é Pádraic Ó Máille a roghnaíodh do Shinn Féin le seasamh in aghaidh William O'Malley MP.

Troideadh an cath sna nuachtáin áitiúla, le slógaí móra, le taispeántais phoiblí agus fiú le hamhráin nuachumtha. Rinne an file pobail, Pádhraic Learaí Ó Finneadha comparáid idir Pádraic Ó Máille a "ruaigfidh Seán Buí amach as an tír" agus William O'Malley "dhíol sé muide leis an Arm Gallda." Lagiaracht a bhí i bhfeachtas Pháirtí an Rialtais Dúchais, ag díriú ar an méid a bhí déanta ar son na hÉireann trí Pharlaimint na Breataine ag dul siar chomh fada le fuascailt na gCaitliceach sna 1820í agus ag tagairt don phinsean, an ollscolaíocht agus Ceist na Talún. Bhíodar ag súil le buíochas as an méid a bhí déanta acu ar son an phobail, dár le William O'Malley. Is beag cainte a rinneadh faoin todhchaí ag slógaí an Pháirtí i nGaillimh.

Lena cheart a thabhairt dó, labhair William O'Malley faoin todhchaí ag caint faoi fhorbairt thionsclaíochta agus iascaireachta agus faoi cheannacht talún ag rá: '*only through Parliamentary action that future benefits can come.*' Suimiúil go leor, ceann de na téamaí a bhí in óráidí Pháirtí an Rialtais Dúchais ná chomh contúirteach agus a bhí Stát na Breataine do mhuintir na hÉireann agus go raibh géarghá le hionadaithe i Westminster le muintir na hÉireann a chosaint ó Rialtas na Breataine. Straitéis an-aisteach a bhí anseo do dhaoine a bhí ag stocaireacht i dtír a bhí ag éirí níos radacaí. I measc na gcontúirtí a luaigh siad ná go ndéanfadh rialtas na Breataine plandáil eile in Éirinn ag bronnadh talún ar iarshaighdiúirí ón mBreatain. Cuireadh fainic ar dhaoine faoi céard a tharlódh d'Éireannaigh dá dtarraingeodh Sinn Féin Arm na Breataine anuas orthu, sagart paróiste Charna, an tAthair McHugh ag rá: '*if time came for another rebellion the men who were preaching such a policy would be found under beds.*'

Ó tharla go raibh Ó Máille ar a theitheadh, b'éigean do dhaoine eile labhairt ar a shon nó ionadaíocht a dhéanamh dó. Ina measc bhí leithéidí a dheartháir féin, Tomás agus Mícheál

Pádraig Ó Máille Sinn Féin 1918.

Ó Droighneáin as an Spidéal. Labhair Ó Droighneáin ar a shon sa gcathair, mar shampla. Seans gur airigh an Máilleach níos sábháilte i measc a mhuintire mar bhí slógadh aige i Leitir Móir, is cosúil, ach ba lú go mór an seans go bhféadfaí breith air ansin ná mar a bhí sa gcathair.

Chur poblachtánaigh a gcróí agus a n-anam isteach sa bhfeachtas. Feachtas fuinniúil a d'eagraigh siad a bhí i bhfad ní b'fhearr ná ceann Pháirtí an Rialtas Dúchais. D'fhógair poblachtánaigh go gcuirfidís tús lena bparlaimint féin i mBaile Átha Cliath dá vótáilfí dóibh agus nach mbeadh aon bhaint acu leis an '*parliament of murderers*' mar a thug poblachtánach Gaillmheach uirthi. Caintíodh faoin imirce, faoin gcríochdheighilt agus an gá a bhí ann: '*to prevent the race from being crushed out.*'

Dúirt an sagart poblachtánach óg, Mícheál Ó Gríofa, séiplíneach i gceantar Bhearna agus na bhForbacha, go raibh gá '*to fight against England's tyranny, corruption and wealth.*' Dúirt an Gríofach freisin go raibh sé tar éis a bheith ag caint le daoine in Arm na Breataine agus go raibh siad '*determined to be on the right side in the election.*' Cáineadh laigeacht an Bhille Rialtais Dúchais a bhí le saoirse áirithe teoranta a thabhairt don tír. Moladh an plean dul chuig na cainteanna síochána idirnáisiúnta a bhí le bheith ann le rudaí a shocrú ag deireadh an chogaidh.

Tuigeadh nach raibh náire ar bith ar ghluaiseacht na poblachta faoi fhoréigean. Bhí an Máilleach ar a theitheadh tar éis dó scaoileadh le baill den RIC a tháinig len é a ghabháil. Díreach roimh an toghchán in 1918 labhair Seamus Murphy le slua i Maigh Cuilinn ag rá leo: '*He was a Dublin man and Dublin had shown what could be done in case of necessity.*' I mí Lúnasa bhí an poblachtánach Henry Shiels ag dul trí Bhearna le grúpa ban ag teacht as Gaillimh. Gabhadh é agus mar thoradh air sin bhris na mná fuinneoga na beairice. Bhí eachtraí níos tromchúisí ar fud na tíre.

Cé go raibh foréigean idir náisiúntóirí mar chuid de thraidisiún toghchánaíochta na hÉireann, bhí toghchán na bliana 1918 ciúin i gConamara. Dúirt William O'Malley ina

litríocht toghchánaíochta go raibh poblachtánaigh ag triail: '*frighten their fathers and mothers from going to the poll.*' Tar éis an toghcháin scríobh William O'Malley isteach chuig an *Connacht Tribune* le rá leo:

'My personating agents were terrorised into not acting for me and that friendly presiding officers were interfered with by certain parties whom I will not describe further, I knew that the majority would be overwhelming. The truth is that while the Sinn Féiners were enthusiastic and perfectly organised, the nationalists were the reverse I am afraid there was a deplorable lack of moral courage in the Nationalists ranks. In many cases the shouting of small boys, the waving of flags and the 'Soldiers Song' had the intended effect on the voters.'

Níor luaigh O'Malley tada níos measa ná béicíl nó canadh ins an ráiteas a rinne sé. Ar an lámh eile, cé gur eagraigh na hóglaigh i gConamara garda cosanta do Phádraic Ó Máille, is cosúil nach raibh an chosaint ag teastáil uaidh siúd ach an oiread. Traidisiún láidir eile sa toghchánaíocht ná caimiléireacht vótála agus bhí sé sin le feiceáil sa toghchán seo freisin. Labhair an poblachtánach Gearóid Standún as Leitir Chalaigh faoin toghchán ag rá: '*I voted many times in the names of people who were dead for years. My name wasn't even on the register of voters.*'

As an 40,446 vóta a caitheadh i gcontae na Gaillimhe, fuair Sinn Féin 31,221 nó 77.2% de na vótaí a caitheadh. Sin díreach an coibhneas céanna a bhí i gConamara. 77% den vóta a fuair Pádraic Ó Máille. Caithfidh go raibh iontas ar William O'Malley a dúirt roimh an lá vótála: '*I cannot believe that the people are so entirely devoid of gratitude or of common sense as to be guilty of such folly.*'

Níl fhios cén chaoi a vótáil ceantracha thar a chéile seachas corrlitir a rinne cur síos ar bhoscaí áitiúla. Fuair Sinn Féin vóta ard sa gcathair, ábhar iontais. Rinne O'Malley go maith ina cheantar dúchais in iarthar Chonamara. Maireann an t-eolas sin mar gheall ar chinsireacht ar litreacha príosúnach sa mBreatain. Faraor, níl eolas den chineál sin ar fáil dúinn faoi Chois Fharraige, ach is dócha, bunaithe ar fhianaise an mhéid a tháinig ina dhiaidh, gur vótáil Cois Fharraige go láidir ar son Uí Mháille. Bua stairiúil a bhí ann do Shinn Féin a bhain 73 den 105 suíochán a bhí ar fáil leo. As an mbua sin tháinig Dáil Éireann agus Cogadh na Saoirse, ábhar ailt lá níos faide anonn. ■

William O'Malley MP.